

TEZE DISERTAČNÍ PRÁCE: RECEPCE NIZOZEMSKÉHO REALISMU V POZDNĚ GOTICKÉ DESKOVÉ MALBĚ V ČECHÁCH

Mgr. Jan Fiřt

Ústav pro dějiny umění FFUK

2016

V předkládané práci se zabývám tématem recepce nizozemského realismu v deskové malbě dochované na českém území. Při letném srovnání velkolepých výkonů, kterých dosáhli mistři nizozemské malby v 15. století s českými pozdně gotickými památkami, by se takto nazvané téma mohlo zdát poněkud zavádějící. Výsostná tvorba mistrů staronizozemského realismu, jakými byli Jan van Eyck, okruh Mistra z Flémalle, Rogier van der Weyden, Dieric Bouts a mnoho dalších, představuje jednu z nejskvělejších kapitol v dějinách evropského umění. Proti tomu české umění, které prošlo svou slavnou etapou v lucemburské době, prožívalo nyní období hluboké stagnace způsobené husitskými válkami a jejími dlouholetými následky. Na jedné straně tak stojí vlámské umění, v nebyvalém rozkvětu, na druhé pak poměrně izolované a provinční umění českých zemí. Z takovéto juxtapozice se pak skutečně jeví spojení nizozemského realismu a českého malířství jaksí nepatřičně. Krize zasáhla českou společnost hluboko ve všech jejích vrstvách a oblastech. Ztráta vlivu a prestiže v mezinárodní politice, stejně jako ekonomický a kulturní úpadek, nedovolily českým zemím být účastnými na „obnově“¹ malířského umění, jež vycházela právě z Nizozemí. Na ní se přitom již velmi záhy podílely téměř všechny umělecké regiony zejména na západ od českých hranic. Ve druhé polovině 15. století v podstatě nenalezneme žádnou významnější oblast severně od Alp, která by nějakou formou nereagovala na tyto inovativní výtvarné myšlenky. A jsou to právě „sekundární“ umělecké krajiny, které různými cestami umožnily českým zemím a jejím umělcům kontakt se stylem nového umění. Hovoří-li se tedy o nizozemském realismu v souvislosti s malířstvím v Čechách, pak jde vždy o recepci druhotnou, zprostředkovanou zahraničím (většinou německými zeměmi), a v žádném známém případě se nejedná o přímý kontakt s Nizozemím.

Proto bude v disertační práci položen důraz na vztah Čech zejména k německým zemím a na otázky týkající se umělecké výměny mezi nimi. Od druhé třetiny 15. století

¹ Z německého „*Erneuerung der Malerei*“ – viz kapitola 1 ve vlastní práci.

měla pro německé oblasti zásadní význam právě vlámská umělecká tvorba, která po polovině století nabyla až „invazivních“² podob. Tento všeobecný příklon k realistickému obrazovému názoru je definujícím znakem veškeré malířské tvorby tohoto období. Proto – aniž bych zabíhal do přílišných, a pro tuto práci nadbytečných podrobností – poukáži v první kapitole na základní charakteristiky, které určují podstatu tohoto realistického směru. Nepůjde zde o podání přehledu vývoje nizozemského malířství (na to postačí odkazy na příslušnou literaturu), ale pouze o načrtnutí výtvarných principů vyrůstajících z empirického pozorování skutečnosti, které umožnily staronizozemským malířům docílit iluze realistického obrazu. Byla to především tato schopnost znázornit reálný výsek skutečnosti plné zářivých barev a nejrůznějších světelných odrazů, která dokázala – jak se dozvídáme z několika málo pramenných svědectví – okouzlit tehdejší publikum. A to i náročného italského diváka, na kterého zapůsobil Weydenův obraz, jako by ani „nebyl vytvořen lidskou rukou, ale přírodou samou“.³ Při pohledu na stovky maleb, jejichž autoři více či méně úspěšně napodobovali své nizozemské vzory, je patrné, že podobný dojem působil také na ně a na jejich objednavatele. Na několika modelových příkladech proto bude rovněž poukázáno, jakými cestami se mohl ubírat přenos výtvarných idejí mezi Nizozemím a Německem.

Uvádět v předkládané práci přehled složitého a diferencovaného vývoje v jednotlivých německých regionech, byť je jejich význam pro české země často zásadní, by vzhledem k obsáhlosti celé problematiky rovněž příliš zatěžovalo text. Zaměřil jsem se tak na konkrétní případy mající souvislost s českými památkami, které byly podrobněji probrány na příslušném místě. V průběhu práce se ve vztahu k několika významným deskovým malbám – zejména k Puchnerově arše a dílům spojovaných s ranými pracemi Mistra Litoměřického oltáře – projevila na základě četných formálně-stylových vazeb důležitost švábského malířství. To je důvodem, proč jsem před kapitoly, jejichž vlastním tématem je české deskové malířství, zařadil jednu kratší, věnovanou vývoji ve Švábsku a zejména jeho hlavnímu uměleckému středisku – Ulmu. Z podobného důvodu jsem v této kapitole vyzdvihl oltář z benediktinského kláštera v Blaubeuren, který má v jistých aspektech rovněž vztah k českému prostředí a zároveň je modelovým příkladem rozsáhlé umělecké zakázky, jež vznikala v kooperaci více malířských dílen.

² Hovoří se též o „záplavě“ či „vlně“ – viz kapitola ve vlastní práci.

³ Slova humanisty Cyriaca z Ancony při pohledu na dnes ztracený obraz Snímání – viz kapitola 1 ve vlastní práci.

V hlavní části práce zabývající se českou deskovou malbou byl položen důraz na několik vybraných památek – oltář velmistra Puchnera, archu z hradní kaple na hradě Křivoklátu a díla, která jsou spojována s její dílnou. Na těchto malbách se recepcce nizozemského realismu projevila obzvláště výrazně a současně jsou jejich výtvarné kvality vysoce nadprůměrné. Tyto vlastnosti je tak činí ideálními objekty ke studiu zde zkoumaného jevu, zvláště ve srovnání s díly nižší malířské úrovně, jejichž formálně-výtvarná podstata se dá zachytit výrazně složitěji. S dílnou Mistra Křivoklátského oltáře úzce souvisí dlouhá léta diskutovaná otázka ohledně povahy jejího vztahu k hlavní osobnosti malířství na přelomu století – Mistru Litoměřického oltáře. Tato problematika je jednou z klíčových v rámci zkoumání českého pozdně gotického malířství, a proto jí byl vyhrazen prostor v závěrečné kapitole, včetně shrnutí nejdůležitějších, často protichůdných názorů. Dále jsem do přehledu českého malířství druhé poloviny 15. století zařadil deskové malby, na kterých lze ukázat příklady umělecké výměny, která se v každém z nich projevuje specifickým způsobem (s ohledem na uměleckou mobilitu, stylová východiska, úlohu výtvarných předloh apod.).

K řešení načrtnuté problematiky a otázek jsem zpravidla používal metodu formálně-stylové a komparační analýzy. Kvůli absenci informací o původu, objednavatelích, době vzniku či autorech většiny zkoumaných maleb – a vzhledem k vybranému tématu, ve kterém se snažím zkoumat vztahy mezi jednotlivými památkami a oblastmi – se zvolená metoda zdá jako nejvhodnější. Tyto postupy přirozeně nevylučují aplikování jiných metodologických přístupů, proto je třeba předkládanou práci chápat jako dílčí „formálně-stylový“ příspěvek ke zkoumání problematiky jako celku.

Formálně-stylová analýza byla aplikována na jednotlivé zkoumané malby, jež jsem se posléze pokusil porovnat, jak mezi sebou navzájem, tak především s dostupným památkovým fondem v zahraničních regionech. Tomu předcházelo důkladné studium uměleckého vývoje především v německých zemích. Pozornost jsem zaměřil zejména na nejvýznamnější a nejkvalitnější deskové malby, u kterých by se dalo předpokládat – díky jejich „čistšímu“ stylovému charakteru – snadnější rozpoznání jejich výtvarně-formální podstaty a určení uměleckých východisek. V tomto ohledu jsem se nejpodrobněji zabýval Puchnerovou archou a pracemi spojovanými s dílnou Mistra Křivoklátského oltáře.

Jak komplikovaná tato problematika týkající se stylové geneze jmenovaných děl ve skutečnosti je, ukázal přehled stavu bádání. V případě Mistra Puchnerovy archy byl doposud jeho umělecký původ hledán na širokém území od Kolína nad Rýnem přes Norimberk až po Vídeň. Kritickou formální komparací Puchnerova oltáře

s navrhovanými oblastmi jsem dospěl k názoru, že ani jedna z nich uspokojivě nevysvětlí jeho výtvarnou podstatu. Po detailním průzkumu dalších uměleckých regionů, které vykazují podobně silnou recepci *rogierovsko-boutsovského* stylu, se ukázalo jako stylově nejbližší umělecké prostředí Švábska. Zde jsem našel v díle anonymního následovníka Mistra oltáře ze Sterzingu vazby, jež jsou po formálně-stylové stránce natolik blízké pražskému oltáři, že dovolují zařadit vznik obou prací do jednoho dílenského provozu. Na základě interpretace pramenné zprávy a s ohledem na ikonografický kontext Puchnerova oltáře jsem dále poukázal na jeho vhodnější rekonstrukci, než jaká byla doposud navrhována. S tím úzce souvisí (doposud nereflektované) spojení archy s pohřebním místem objednavatele Puchnera v ose před oltářem – a tím i téma spásy duše promítající se v ikonografii oltáře.

Nanejvýš komplikovaná je stylová otázka prací připisovaných dílně Mistra Křivoklátského oltáře, stejně jako způsob jejího fungování. Zde jsem vyzdvihl (známou) skutečnost, že s Křivoklátským mistrem lze spojit pouze výzdobu vnitřních stran eponymního oltáře. Snažil jsem se doložit, že po formální stránce nemají tyto malby mnoho společného s pozdějšími díly řazenými do této dílny – oltáři z Rakovníka a Rokycan. Spíše než Křivoklátský mistr spojuje tyto tři celky do jedné skupiny osobnost Mistra Litoměřického oltáře. Již dříve bylo rozpoznáno jeho autorství maleb na vnějších pevných a pohyblivých křídlech Křivoklátského oltáře, stejně jako v postavě Madony ve scéně Klanění tří králů z Rokycanského oltáře. Jiným aspektem, jenž k sobě pojí tuto skupinu skrze Litoměřického mistra, je mnou navrhovaný mistrův umělecký původ ve Švábsku, respektive v okruhu ulmského malíře Bartholomäa Zeitbloma. Mariánské výjevy na vnitřních stranách Rakovnického oltáře vykazují v mnohém až detailní obeznámenost s raným Zeitblomovým oltářem v Dinkelsbühl. Průměrná kvalita rakovnických maleb přirozeně nedovoluje uvažovat o autorství Litoměřického mistra. Tuto znalost Zeitblomových předloh ovšem mohl jejich malíři zprostředkovat například skrze kresebné kopie. Pokusil jsem se ukázat (ostatně to naznačovaly některé starší názory), že východisko stylu Litoměřického mistra leží více než u Mistra Křivoklátského – od kterého jej podstatně odlišuje již jeho základní monumentální výtvarný názor – právě v okruhu Zeitblomovy tvorby. To jsem dokazoval formálně-stylovými komparacemi s vnějšími stranami Křivoklátského oltáře, malbami Litoměřického a kompozicemi Rakovnického oltáře. S tím souviselo rovněž posunutí datace Křivoklátského oltáře blíže

k roku 1500, což odpovídá recentnímu názoru ohledně datování dostavby kaple a její výzdoby.⁴

Také v ostatních příkladech pozdně gotické deskové malby jsem se zabýval podobnými otázkami umělecké výměny a stylového původu. Poukázal jsem na skutečnost, že jisté vazby pojí skupinu prací – oltární křídla z kostela sv. Petra a Pavla na Křivoklátě, křídla z Křečova a křídla Konopišťská – se stylem pěstovaným na dvoře landshutských vévodů. V případě dvou rozměrných desek z kaple na Hluboké byl za vydatného přispění kolegy Romana Lavičky zpochybněn jejich domácí původ. V obou malbách jsme neshledali bližší vazby k českému umění a s přihlédnutím ke sběratelským aktivitám Schwarzenbergů je považujeme za cizí importy.

Výběrová literatura:

J. R. J. van ASPEREN de Boer: A scientific Re-examination of the Ghent Altarpiece in *Oud Holland* 93, 1979, 141–214

Milena BARTLOVÁ: *Poctivé obrazy. Deskové malířství v Čechách a na Moravě 1400-1460*, Praha 2001

Milena BARTLOVÁ: Panel Painting in Bohemia in the Last Third of the 15th Century: The Question of Continuity. In: *Die Jagiellonen. Kunst und Kultur einer europäischen Dynastie and der Wende zur Neuzeit*. Nürnberg: Germanisches Nationalmuseum, 2002, 245-259

Julius BAUM: *Niederländische Einwirkungen auf die Ulmer Malerei des späten 15. Jahrhunderts*. *Oud Holland* 52, 1935, 27-33

Hans BELTING / Christiane KRUSE: *Die Erfindung des Gemäldes: Das erste Jahrhundert der niederländischen Malerei*. München 1994

Klára BENEŠOVSKÁ / Jan ŽIŽKA: *Křivoklát: Hrad a okolí*. Praha 1987

Dieter BLUME /Matthias WERNER (ed.): = *Elisabeth von Thüringen – Eine europäische Heilige* (kat. výst.), Petersberg 2007

Till- Holger BORCHERT: Die Erneuerung der Malkunst. Überlegungen zur altniederländischen Tafelmalerei. In: Till- Holger BORCHERT (ed.) *Van Eyck bis Dürer. Altniederländische Meister und die Malerei in Mitteleuropa 1430 – 1530* (kat. výst.), Groeningemuseum, Brugge 29.10. 2010–30.1. 2011, Stuttgart 2010. 18-33

Dietlinde BOSCH: *Bartholomäus Zeitblom. Das künstlerische Werk*. Stuttgart 1999

⁴ FAJT/HÖRSCH 2014, 63–85.

Bodo BRINKMANN / Katharina GEORGI: Konrad Witz anlässlich der Ausstellung Konrad Witz, Kunstmuseum Basel, 6. März – 3. Juli 2011, Osfieldern 2011

Ernst BUCHNER: Die Meister der Tafeln des Blaubeurer Altares. In: Münchener Jahrbuch für Bildende Kunst, N.F.I, 1924, 307-308

Harald BUSCH: Meister des Nordens - die altniederdeutsche Malerei 1450 – 1550, Hamburg 1940

Ingrid CIULISOVÁ: Stiche als Gebrauchsobjekte. Zur Verbreitung von Schongauers Grafik in Mitteleuropa. In: BORCHERT 2010, 112-121

Brigitte CORLEY: Painting and Patronage in Cologne 1300 -1500, Turnhout 2000

Helena DÁŇOVÁ / Renáta GUBÍKOVÁ (eds.): Všem světu na útěchu. Sochařství a malířství na Chomutovsku a Kadaňsku 1350 -1590 (kat. výst.), Chomutov 2014

Elisabeth DHANENS: Rogier van der Weyden. Revisie van de documenten,. Brussel 1995

Andrea DIETRICH /Birgit FINGER / Luc HENNIG: Als Weesenstein noch böhmisch war... Der Vertrag zu Egger 1459 und die Geschichte des sächsisch -böhmischen Grenzraumes. Müglitztal/ Weesenstein 2011

Jiří FAJT: Late Gothic Sculpture in Bohemia during the Reign of Wladislaw II. (1471-1516): The Present State of Knowledge and Questions of Future Research. In: Dietmar POPP / Robert SUCKALE (ed.): Die Jagellonen: Kunst und Kultur einer europäischen Dynastie an der Wende zur Neuzeit. Nürnberg 2002, 251-262

Jiří FAJT / Markus HÖRSCH: Europa Jagellonica. Kunst und Kultur Mitteleuropas unter der Herrschaft der Jagellonen 1386-1572, (kat. výst.), Potsdam 2013

Jan FÍRT: Archa velmistra Puchnera a vlivy nizozemského realismu na pozdně gotickou deskovou malbu v Čechách (Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy), Praha 2008

Jan FÍRT: Freiberg a sochařství v severozápadních Čechách – příspěvek k otázkám umělecké výměny v Krušnohoří. In: Aleš MUDRA / Michaela OTTOVÁ (edd.): Trans montes. Podoby středověkého umění v severozápadních Čechách. Praha 2014, 189-201

Max J. FRIEDLÄNDER: Hans Multschers Altar von 1437, in: Jahrbuch der Preussischen Kunstsammlungen, Berlin 1901, s. 253 – 256

HOMOLKA 1985² — Jaromír HOMOLKA: Pozdně gotické umění v Čechách (1. vydání 1978), Praha 1985

Kateřina HORNÍČKOVÁ: heslo V/24, in: Kateřina HORNÍČKOVÁ / Michal ŠRONĚK (eds.): Umění české reformace (1380-1620), Praha 2010, s. 156–159.

Jiřina HOŘEJŠÍ / Jarmila VACKOVÁ: Kniha v pozdně gotickém umění v Čechách. Dialog s autorským kolektivem, in: Umění XXVIII, 1980, s. 519-536.

Jiřina HOŘEJŠÍ / Jarmila VACKOVÁ: Některé aspekty jagellonského dvorského umění. In: Umění 21, 1973, 496–512.

Johann HUIZINGA: Podzim středověku. Praha a Litomyšl 2010

Julien CHAPUIS: Stefan Lochner: Image Making in Fifeenth – Century Cologne. Turnhout 2004

Jan CHLÍBEC / Jiří ROHÁČEK: Sepulkrální skulptura jagellonského období v Čechách, Praha 2011.

Ondřej JAKUBEC: Renesanční epitaf jako médium společenské a náboženské reprezentace, in: Ondřej JAKUBEC (ed.): Ku věčné památce: Malované renesanční epitafy v českých zemích, Olomouc 2007, 11 – 24.

Gerhard JARITZ (ed.): Materielle Kultur und religiöse Stiftung im Spätmittelalter: internationales Roundtable – Gespräch, Krems an der Donau, 26. 9. 1988, Wien 1990

Vladimír KELNAR / Lenka KLUKOVÁ / Eva MATYÁŠOVÁ (et.al.): Svatá Anežka Česká. Princezna a řeholnice. (kat. výst.). Praha 2011

Stephan KEMPERDICK / Friso LAMMERTSE: The Road to Van Eyck. Rotterdam 2012

Stephan KEMPERDICK: Martin Schongauer. Eine Monographie. Petersberg 2004

Jan KLÍPA: Mistr svatojiřského oltáře. Jeho místo v české deskové malbě poslední třetiny 15. století. (Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy). Praha 2002

Bernd KONRAD / Alfred STANGE: = Die deutschen Tafelbilder vor Dürer, Band II. – kritisches Verzeichnis mit Abbildungen und Ergänzungen, (digitální podoba, DVD v ZI München, BZI: ERa 10/574(2 A CD (Medienschrank), Radolfzell 2009

Viktor KOTRBA: Baukunst und Baumeister der Spätgotik am Prager Hof. In: Zeitschrift für Kunstgeschichte 31, Heft 1, 1968, 181-215

Viktor KOTRBA: Zwei Meister der jagellonischen Hofkunst. Meister Hanns (Hanusch) Spiess von Frankfurt und Meister Hanns (Hanusch) Schoeller von Nürnberg, In: Umění 20, č. 3, 1972, 248 -267

Petr KOVÁČ: Rekonstrukce pozdně gotického sousoší z Rábí. In: Umění 37, č. 4, 1989, 289–300

Vincenc KRAMÁŘ Stručný průvodce Státní sbírkou starého umění. Praha 1938, č. 73

Jiří KROPÁČEK: Malířství. In: Emanuel POCHE (ed.): Praha středověká, Praha 1983

Jiří KROPÁČEK: Ikonografický program oltáře křížovnického velmistra Mikoláše Puchnera z roku 1482. In: Muzeum a současnost 7, 1984

Harry KÜHNEL (ed.): Europäische Sachkultur des Mittelalters. Wien 1980

Albert KUTAL: České gotické umění. Praha 1972

Rolf LAUER: „Köln in Flandern. Eine Domansicht auf dem Genter Altar“, in: Köllner Domblatt. Jahrbuch des Zental-Dombau-Vereins 57, 1992, 309–314

Josef MACEK: Víra a zbožnost jagellonského věku. Praha 2001

Antonín MATĚJČEK: Votivní obraz rytíře z Všechlap. In: Od pravěku k dnešku I., Sborník prací z dějin československých (K šedesátým narozeninám Josefa Pekaře). Praha 1930, 314-328

Vladimír DENKSTEIN / František MATOUŠ: Jihočeská gotika. Praha 1993

Cäsar MENZ: Das Frühwerk Jörgs Breus des Älteren. Augsburg 1982

Anna MORAHT-FROMM: Kloster Blaubeuren. Der Chor und sein Hochaltar. Stuttgart 2002

Anna MORAHT-FROMM: Schwaben und Oberrhein. In: BORCHERT 2010, 276-284

Anna MORAHT-FROMM: Das Erbe Markgrafen. Die Sammlung deutscher Malerei (1350 – 1550) in Karlsruhe. Ostfildern 2013

Johann Joseph MORPER: Der Prager Architekt Jean Babtiste Mathey (Matthäus Burgundus). In: Münchener Jahrbuch der bildenden Kunst. N.F.IV. ,1927, 127-128

Josef OPITZ: Gotische malerei und Plastik Nordwestböhmens (kat. výst.), Brüx-Komotau (September 1928), Brüx / Komotau 1928

Michaela OTTOVÁ / Aleš MUDRA (edd.): Trans montes. Podoby středověkého umění v severozápadních Čechách, Praha 2014

Michaela OTTOVÁ: Sochařství 15. století v severních a v severozápadních Čechách, Ústí nad Labem 2004

Erwin PANOFKY: Grabplastik: Vier Vorlesungen über ihren Bedeutungswandel von Alt-Ägypten bis Bernini, Köln 1964

Erwin PANOFKY: Die Altniederländische Malerei. Ihr Ursprung und Wesen. 2. Bände. Köln 2006. 28–118

Daniel PARELLO: Heiligenverehrung, Ordensliturgie und Sepulkalkultur: Funktionsbereiche der Marburger Elisabethkirche im Kontext ihrer rekonstruierten Farbverglasung. In: Zeitschrift des deutschen Vereins für Kunstwissenschaft, Bd. 63, Berlin 2009, 46-64

Jaroslav PEŠINA: Pozdně gotické deskové malířství v Čechách. Praha 1940

Jaroslav PEŠINA: Slohový vývoj Mistra litoměřického oltáře. In: Oldřich J. BLAŽÍČEK /Jan KVĚT (eds.): Cestami umění. Sborník k počtě šedesátých narozenin Antonína Matějčka. Praha 1949, 138-145

Jaroslav PEŠINA: Česká malba pozdní gotiky a renesance. Praha 1950

Jaroslav PEŠINA: Mistr Litoměřický. Praha 1958

Jaroslav PEŠINA: Tafelmalerei der Spätgotik und der Renaissance in Böhmen. 1450-1550. Praha 1958

Jaroslav PEŠINA: Studie k malířství poděbradské doby. In: Umění 7, 1959, 196-227

Jaroslav PEŠINA: Nový pokus o revizi českého malířství 15. století. In: Umění 8, 1960, 109-134

Jaroslav PEŠINA: Paralipomena k dějinám českého malířství pozdní gotiky a renesance. In: Umění XV, 1967, 218-252, 325-367

Gerhard PICCARD: Der Magdalenenaltar des „Lukas Moser“ in Tiefenbronn: ein Beitrag zur europäischen Kunstgeschichte. Wiesbaden, Harrassowitz 1969

Marek PUČALÍK: Svatá Anežka Přemyslovna (1211-1282), zakladatelka řádu křižovníků s červenou hvězdou. In: Petr POLEHLA /Jan HOJDA (ed.): Církev, žena a společnost ve středověku. Sv. Anežka česká a její doba. Ústí nad Orlicí 2010, 43-49

Hans RAMISCH: Der gotische Flügelaltar in Niederbayern zur Zeit der Reichen Herzöge (1393-1503). In: Franz NIEHOF (ed.): Vor Leinberger landshuter Skulptur in Zeitalter der Reichen Herzöge (1393-1503), Bd. I., Landshut 2001, 59-113

Jan RENNEN: Nejstarší kronika královského města Rakovníka 1425-1800. Rakovník 1940

Steffan ROLLER: Nürnberger Bildhauerkunst der Spätgotik. Beiträge zur Skulptur der Reichsstadt in der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts. München, Berlin 1999

Hans ROTT: Quellen und Forschungen zur Südwestdeutschen und Schweizerischen Kunstgeschichte II (Altschwaben). Stuttgart 1934

Jan ROYT / Hana ŠEDINOVÁ: Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii. Praha 1998

Jan ROYT: Desková malba. In: Jiří FAJT (ed.): Gotika v západních Čechách (1230–1530). Praha 1996, 456–471

Jan ROYT: Středověké malířství v Čechách. Praha 2002

Jan ROYT: Deska s českými zemskými patrony z Národní galerie. In: Viktor KUBÍK (ed.): Doba jagellonská v zemích České koruny (1471–1526). Konference k založení Ústavu

dějin křesťanského umění KTF UK v Praze. Sborník Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy. Dějiny umění – historie I. České Budějovice 2005, 237–246

Jan ROYT: Křivoklátská kaple. Čeští zemští patroni a jejich reprezentativní úloha v umění doby jagellonské. In: Regnum Bohemiae et Sacrum Romanum Imperium, Sborník k počtě Jiřího Kuthana. Sborník Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy. Dějiny umění – historie II. Praha 2005, 355–363

Jan ROYT: Ikonografie svatých královen a kněžen doby Anežčiny. In: KELNAR / KLUKOVÁ / MATYÁŠOVÁ 2011, 49-54

Jan ROYT: Gotické deskové malířství severozápadních a severních Čechách (1340-1550), Praha 2015

RUPPRICH 1956 — Hans RUPPRICH: Schriftlicher Nachlass Dürer I. Autobiographische Schriften, Briefwechsel, Dichtungen, Notizen und Gutachten. Zeugnisse zum persönlichen Leben, Berlin 1956

Vojtěch SÁDLO: Puchnerův oltář z r. 1484. In: Od Karlova mostu IV., č. 1, 1931, 12-18

Christian SALM: Malerei und Plastik der Spätgotik. In: Karl M. SWOBODA: Gotik in Böhmen, München 1969, 361- 413

Markus SANKE: Die Gräber geistlicher Eliten Europas von der Spätantike bis zur Neuzeit. Archäologische Studien zur materiellen Reflexion von Jenseitsvorstellungen und ihren Wandel, Bd. I, Bonn 2012, s. 80-117

August SEDLÁČEK: Hrady, zámky a tvrze Království českého VIII., Praha 1891

Hans Martin SCHMIDT: Der Meister des Marienlebens und sein Kreis. Studien zur spätgotischen Malerei in Köln. Düsseldorf 1978

Achim SIMON: Österreichische Tafelmalerei der Spätgotik. Der niederländische Einfluss in 15. Jahrhundert. Berlin 2002

Ulrich SÖDING: Hans Multscher: der Stretzinger Altar. In: Münchner Jahrbuch der bildenden Kunst 40, 1989, 35-101

Ulrich SÖDING: Hans Multschers „Wurzacheraltar“. In: Münchner Jahrbuch der bildenden Kunst, München 1991, 69-116.

Ulrich SÖDING: Hans Multscher: der Stretzinger Altar. Bozen 1991

Alfred STANGE: Deutsche Malerei der Gotik, IX: Franken, Böhmen und Thüringen – Sachsen in der Zeit von 1400-1500. Berlin / München 1958

Björn STATNIK: Sigmund Gleismüller. Hofkünstler der Reichen Herzöge zu Landshut. Petersberg 2009

Peter STRIEDER: Tafelmalerei in Nürnberg 1350-1550. Königstein in Taunus 1993

Robert SUCKALE: Die Erneuerung der Malkunst vor Dürer, 2 Bände, Petersberg 2009

Felix THÜRLEMANN: Robert Campin. Das Merode – Triptychon (Ein Hochzeitsbild für Peter Engelbrecht und Gretchen Schrinmechers aus Köln). Frankfurt 1997

Georg TROESCHER: Kunst – und Künstlerwanderungen in Mitteleuropa 800-1800. Baden-Baden 1953

VACKOVÁ 1989 — Jarmila VACKOVÁ: Nizozemské malířství 15. a 16. století: československé sbírky. Praha 1989

Anežka VIDMANOVÁ (ed.): Jakub de Voragine. Legenda Aurea. Praha 1984

Jitka VLČKOVÁ: Oltářní archa velmistra řádu křižovníků s červenou hvězdou Mikuláše Puchnera. Vztahy českého malířství 2. poloviny 15. století k Nizozemí. (Diplomová práce na Filozofické fakultě Karlovy univerzity). Praha 2001

Jitka VLČKOVÁ: Praha a Nizozemí ve druhé polovině 15. století (Disertační práce na Filozofické fakultě Karlovy univerzity), Praha 2009

Gerhard WEILANDT (ed.): Meisterwerke massenhaft. Die Bildhauerwerksatt des Niklaus Weckmann und die Malerei in Ulm um 1500 (kat. výst.). Stuttgart 1993

Gerhard WEILANDT: Die Sebalduskirche in Nürnberg. Bild und Gesellschaft im Zeitalter der Gotik und Renaissance. Petersberg 2007

Jitka ZADRAŽILOVÁ: Okruh dvorského malířství v Čechách kolem r. 1500 – evropský kontext (Diplomová práce na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy), Praha 1994

Frank Günter ZEHNDER: Katalog der Altkölner Malerei. Köln 1990